

XI. Lelkiségtörténeti Konferencia

Eucharisztia és Úrvacsora a 16–18. századi Magyarországon

2018. április 6–7.

PPKE BTK, Sophianum

Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

I. emelet 112.

MTA–PPKE BAROKK IRODALOM ÉS LELKISÉG KUTATÓCSOPORT

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.
E-mail: irodalom.lelkiseg@gmail.com

Ad Elevationem S. Hostiæ.

Isteni erődet el-rejtéd a' Kereszt-fán,
 Testi gyarlóságnak homályával bé-fogván,
 Itt-is szent Testedet el-rejtéd, Kenyérnek színe alatt mutatván.

Noha szent Thamással sebed helyét nem látom,
 Uram igaz hittel jelen létedet vallom.
 Tarcs-meg ez vallásban, és te Szent színedet add bódogúl meg-
 látnom.

Ad Elevationem Sacri Calicis.

Váltságomnak ára, száratt szívem ereje,
 En bűnös lelkemnek meg-tisztító ferdője.
 Szomjú, s' fáradt lelkem meg-vigasztalója, üdvösségem záloga.

Részegits-meg engem Uram szent Pohároddal.
 Olcsd-el én szívemnek gonosz lángját boroddal,
 Szent Véred pecsétit (miként Egyiptomban) vedd szívem ajtajá-
 ra. Amen.

S2

MAS

Aquinói Szent Tamás Oltáriszentség-himnuszának fordítása

Cantus catholici, 1675.

A címlapon:

Kopcsányi Márton, *Keresztyén imádságos könyvecske*, [Pottendorf, 1669], p. 178 (részlet).

P R O G R A M

2018. április 6., péntek

9.30 A konferenciát megnyitja: **Ft. Fodor György**, egyetemi tanár, a PPKE BTK dékánja

Első szekció: 9.40–11.00

Elnök: **Szelestei N. László**, professor emeritus

- 9.40–10.00 **Szabó Ferenc**: Az Eucharisztia Pázmány Péter életművében: A grazi latin *Eucharisztia-traktátustól* a *Kalauzon* át a *Prédikációkig*
- 10.00–10.20 **Báthory Orsolya**: „Hogy az Oltáriszentség imáadásába nincs bálványozás” – A katolikus Eucharisztia védelme Pázmány Péter *Feleletében*
- 10.20–10.40 **Kádár Zsófia**: Eucharisztia a jezsuiták szentségkiszolgáltatási gyakorlatában a 17. századi Nyugat-Magyarországon
- 10.40–11.00 Vita, hozzászólások
- 11.00–11.20 Szünet, kávé

Második szekció: 11.20–13.00

Elnök: **P. Vásárhelyi Judit**, egyetemi tanár, az MTA–PPKE BILK vezetője;
kutatóprofesszor, OSZK

- 11.20–11.40 **H. Hubert Gabriella**: A protestáns úrvacsora-énekek a 16–17. században
- 11.40–12.00 **Kovács Eszter**: Biblikus cseh nyelvű liturgikus népénekek az Eucharisziáról és az Úrvacsoráról a 17. századi magyarországi énekeskönyvekben
- 12.00–12.20 **Medgyesy S. Norbert**: A Kájoni-*Hymnarium* Eucharisztia-énekeiről
- 12.20–12.40 **Szádóczi Vera**: Oltáriszentségi énekek a 18. században
- 12.40–13.00 Vita, hozzászólások
- 13.00–14.20 EBÉD

Harmadik szekció: 14.20–15.20

Elnök: **Heltai János**, egyetemi tanár, ME BTK; kutatóprofesszor, OSZK

- 14.20–14.40 **Bogár Judit**: Az *Adoro te devote* régi magyar fordításairól
- 14.40–15.00 **Keppinger Boglárka**: Az 1560-as Nagyszombati Zsinat
- 15.00–15.20 **Szelestei N. László**: A szentmise a 17–18. századi Magyarországon
- 15.20–15.40 Vita, hozzászólások
- 15.40–16.00 Szünet, kávé

Negyedik szekció: 16.00–17.40

Elnök: **H. Hubert Gabriella**, PhD, igazgató, Evangélikus Országos Gyűjtemény

- 16.00–16.20 **Prokopp Mária**: Az Eucharisztia őrzése és ábrázolása a hazai képzőművészetben a 16–18. században
- 16.20–16.40 **H. Kolba Judit**: A gyöngyösi Szent Bertalan templom kincstárának magyar liturgikus tárgyai
- 16.40–17.00 **Sipos Enikő**: A miseruha formájának változásai
- 17.00–17.20 **Lipp Mónika**: Szent remeték lelki tápláléka
- 17.20–17.40 Vita, hozzászólások

2018. április 7., szombat

Ötödik szekció: 9.00–10.20

Elnök: **Madas Edit**, az MTA levelező tagja, egyetemi tanár, PPKE BTK

- 9.00–9.20 **Bíró Csilla:** „Barátaim, egyetek, igyatok, ittasodjatok meg, kedveseim!” – Az *Énekek éneke* 5,1 verse mint az Eucharisztia előképe a középkori *Énekek éneke*-egzégézisben
- 9.20–9.40 **Korondi Ágnes:** Eucharisztikus imádságok a késő középkori magyar nyelvű imakönyvekben
- 9.40–10.00 **Bajáki Rita:** Úrvacsora- és Oltáriszentség-imádságok a 16–17. században
- 10.00–10.20 Vita, hozzászólások
- 10.20–10.40 Szünet, kávé

Hatodik szekció: 10.40–12.20

Elnök: **Gábor Csilla**, egyetemi tanár, BBTE BTK (Kolozsvár)

- 10.40–11.00 **Maczák Ibolya:** Miskolci minoriták az Oltáriszentségről
- 11.20–11.40 **Székely Gábor:** „...lelki élelmekre nézve ... Nintsen mit enniük” – Devóció és disputa Telek József kecskeméti úrnapi prédikációiban
- 11.40–12.00 **Szolnoki Zsolt:** Kecskeméti C. János transzszubsztanciációról szóló prédikációja
- 12.00–12.20 Vita, hozzászólások
- 12.20–12.40 Szünet

Hetedik szekció: 12.40–14.00

Elnök: **Maczák Ibolya**, tudományos főmunkatárs, MTA–PPKE BILK

- 12.40–13.00 **Nagy Levente:** A kenyértől az ostyáig – A kálvinista és a katolikus unió hatása a román pravoszláv úrvacsoratanra a 16–17. században
- 13.00–13.20 **Muntagné Tabajdi Zsuzsanna:** Úrvacsora a 18. századi nógrádi evangélikusok vallási életében
- 13.20–13.40 **Horváth Sándor:** Az Eucharisztia a horvát, a magyar és a szlovén archaikus népi imádságokban
- 13.40–14.00 Vita, hozzászólások, zárszó

Az Eucharisztia és Úrvacsora a 16–18. századi Magyarországon

című lelkiégtörténeti konferencia

(Budapest, PPKE BTK, Mikszáth Kálmán tér 1. –

2018. április 6–7.)

rezüméi

BAJÁKI Rita, tud. munkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

Úrvacsora- és Oltáriszentség-imádságok a 16–17. században

Az előadás a 16–17. századi magyar nyelvű imakönyvek Úrvacsora-, illetve Oltáriszentség-imádságaiból válogat, különös hangsúllyal a különböző felekezetek jellegzetességeinek összehasonlító bemutatására. Az elemzés részint filológiai, részint retorikai vonatkozású, az imaszövegek előfordulásainak feltérképezése mellett az imakönyvekben betöltött helyzetük, az imádságok, imabokrok retorikai jellegzetességei is a vizsgálódás részét képezik.

BÁTHORY Orsolya, tud. főmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

„Hogy az Oltáriszentség imádsába nincs bálványozás” – A katolikus Eucharisztia védelme Pázmány Péter Feleletében

Pázmány Péter 1603-ban jelenttette meg Magyar István *Romlás*-könyvére adott válaszát, a *Feleletet*. A vitairat tételesen cáfolta meg a Magyar által a katolikusok ellen felhozott vádakat. Különösen a bálványozásról szóló V. rész igen terjedelmes, a teljes műnek csaknem a felét teszi ki. Ebben a tematikai egységben ismerteti Pázmány egyebek mellett az Oltáriszentséggel kapcsolatos katolikus álláspontot is, főként szentírási, patrisztikai források alapján. Előadásomban ezt a nem egészen 5 lapnyi terjedelmű, a katolikus Eucharisztia-tan Magyaritól kifogásolt pontjait cáfoló szöveget vizsgálom, ismertetve annak felekezeti teológiai, egyháztörténeti, filológiai stb. vonatkozásait.

BÍRÓ Csilla, PhD, Dialóg Campus Kiadó, Nemzeti Közzolgálati Egyetem

„Barátaim, egyetek, igyatok, ittasodjatok meg, kedveseim!”: Az Énekek éneke 5,1 verse mint az Eucharisztia előképe a középkori Énekek éneke-egzégézisben

Előadásom anyagát azok az *Énekek éneke*-kommentárok képezik, amelyek az *Énekek éneke* 5,1 versének utolsó mondatát az Eucharisziával, illetve az utolsó vacsorával állítják párhuzamba. Meghatározó kommentárok nem élnek ezzel az értelmezési lehetőséggel, ám több írásban megtalálható az a tipológiai értelmezés, amely szerint az *Énekek éneke* vőlegényének lakomája az Eucharisztia előképe. Ezek közé a magyarázatok közé tartozik két magyar vonatkozású szöveg is: a karthauzi Andreas Pannonius *Énekek éneke*-kommentárja, valamint Gregorius Coelius Pannonius pálos szerzetes *Commentaria in Cantica canticorum Salomonis* című írása. Előadásomban értelmezésük eredetét és forrásait szeretném feltárni.

BOGÁR Judit, egyetemi docens, PPKE BTK

Az Adoro te devote régi magyar fordításairól

Az Oltáriszentség tiszteletére íródott *Adoro te devote* kezdetű, Aquinói Szent Tamásnak tulajdonított verses latin imádságnak több régi magyar fordítása is ismert. A 17. század első felében (Pázmány Péter *Imádságoskönyvében*, Vásárhelyi Gergely *Katekizmusában*, az *Útitárs* című imakönyvben) megjelent – egymástól jelentősen eltérő – szövegek kisebb-nagyobb változtatásokkal számos későbbi ima- és énekeskönyvbe bekerültek. Az előadás a fennma-

radt alapszövegek és variánsaik számbavételére, az egyes fordítások és hagyományozódásuk jellegzetességeinek, összefüggéseinek bemutatására tesz kísérletet.

HORVÁTH Sándor, intézményvezető, Savaria Múzeum, Vasi Skanzen

Az Eucharisztia a horvát, a magyar és a szlovén archaikus népi imádságokban

A szentmise és központi elemei, az átváltoztatás kenyere és bora, valamint az átváltoztatott kenyér és bor, azaz Krisztus teste és vére megjelenik a magyar, valamint a magyarokkal évszázadosan szorosabb kapcsolatban álló horvátok és szlovének archaikus népi imádságaiban. A kutatás alapvetően a Grál-motívum megjelenéseként értelmezi az eucharisztikus vonatkozásokat, különösen a szent vér motívumát. Ezeket az elemeket azonban nem azonos módon alkalmazták a horvát, a magyar és a szlovén archaikus imákban. Az azonosságok és az eltérések felsorolásával bemutatom az Eucharisztia e szövegekben betöltött szerepét. A szövegek azoknak a tágasabb közösségnek az Eucharisziához való viszonyára is rávilágítanak, amelyeket a közös anyanyelv köt egybe. A nyelvi közösségen belüli regionális, tájegységi különbségek pedig szintén lenyomatai az adott közösség Eucharisziához való viszonyának, s alkalmasint más-más egyháztörténeti korszakba vezetnek vissza.

H. HUBERT Gabriella, PhD, Evangélikus Országos Gyűjtemény, igazgató

A protestáns úrvacsora-énekek a 16–17. században

Az előadás az RPHA és a 17. századi RMKT-kötetek alapján bemutatja a protestáns úrvacsora-énekeket, azok nyomtatott és kéziratos elterjedési körét. Elemzi a viszonyt az evangélikus, református és unitárius úrvacsora-énekek között, a változatokat és a hitvallási hátteret. Kitér arra, hogy a konfesszionalizáció folyamatában milyen szerepet játszottak ezek az énekek.

KÁDÁR Zsófia, tudományos munkatárs, ELTE BTK, Történeti Intézet

Eucharisztia a jezsuiták szentségkiszolgáltatási gyakorlatában a 17. századi Nyugat-Magyarországon

A magyarországi katolikus egyház számára a 17. század intézményes és belső, lelki megújulást hozott, amiben a Jézus Társaságának kulcsszerepe volt. A jezsuiták – *Rendalkotmányuk* értelmében – a korszakban igen gyakorinak minősülő, heti rendszerességgű szentségvételi gyakorlatot igyekeztek megvalósítani, a rendszeres szentségi életet a hívek számára is elérhetővé tenni és körükben is népszerűsíteni. A (plébániai munkát szabályzatuk értelmében nem vállaló) Társaság tagjai számára a lelkipásztori szolgálat központi elemét alkotta a gyónás és az Eucharisztia kiszolgáltatása. A 17. századi Magyarországon a helyes gyónás megtanítása bizonyult a nagyobb „kihívásnak” – ehhez képest az Oltáriszentség helytelen vételéről ritkábban tudósítanak a jezsuita beszámolók, leginkább a szentségi böjt megtartásának hiányát említve. A gyónáshoz képest szintén kevésbé „plastikusan” vizsgálható az áldozás gyakorlatának megváltozása, amiről leginkább a számbeli, nagyságrendi növekedés és az „általános áldozás” gyakorlatának elterjedése révén alkothatunk fogalmat. A jezsuiták részéről a prédikációknak és a Szent Ignác-i lelkigyakorlatoknak is fontos szerepe volt a helyes szentségvételi gyakorlat kialakításában. Az Oltáriszentség tiszteletét erősítették a szentségimádások és szentségi körmenetek bevezetésével, népszerűsítésével: kiemelkedő volt a farsang végi (hamvazószerda előtti) negyvenórás szentségimádások, illetve az úrnapi nyolcadán tartott szentségi körmenetek jelentősége. Krisztus Teste titulusú társulatok a 17. században szintén alig fordultak elő a jezsuita vezetésű kongregációk között: az osztrák rendtartomány egészében 1671-ig mindössze a soproni városi társulat ismert. Előadásomban nyugat-magyarországi példák segítségével főként a szentségvételi gyakorlatban végbemenő nagy-

ságrendi változásokat vizsgálom, elsősorban az éves jelentések adatai alapján, egyes speciális (társadalmi) csoportokat is kiemelve.

KEPPINGER Boglárka, doktorandusz, PPKE Kánonjogi Posztgraduális Intézet

Az 1560-as Nagyszombati Zsinat

A Trienti Zsinat hatására intenzív zsinati hullám indult meg a Katolikus Egyházban, számos területi zsinatot tartottak, melyek eredményeként az 1580-as évekre az egyetemes zsinat határozatai szilárd gyökeret vertek az egész egyházban. Ezek közül az első hazánkban az 1560-as Oláh Miklós esztergomi érsek által összehívott és levezetett, Nagyszombatban megtartott Esztergomi Egyházmegyei Szinódus volt, melynek terjedelmes, 36 fejezetből álló szövegéből az Eucharisziáról szóló 2 fejezetet tekintem át, visszapillantva a magyarországi előzményekre. Bemutatom a magyar zsinati rendelkezések barokk kori nyomtatott szövegkiadásait, melyek közül több az azóta is használatban lévő forráskiadás.

H. KOLBA Judit, ny. főmuzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum

A gyöngyösi Szent Bertalan templom kincstárának magyar liturgikus tárgyai

A gyöngyösi Szent Bertalan templom kincstára a második leggazdagabb egyházi gyűjtemény Magyarországon. Mivel az Eucharisztikus Kongresszus magyarországi esemény lesz, így a gyöngyösi magyar készítésű liturgikus tárgyak – pompás filigrán díszű és barokk kelyhek, nagyszombati cibóriumok és 16–17. századi úrmutatók bemutatását tervezem. Gazdag képanyaggal teszem értékké az előadást.

KORONDI Ágnes, tud. munkatárs, MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, Fragmenta Codicum Műhely

Eucharisztikus imádságok a késő középkori magyar nyelvű imakönyvekben

Előadásomban a késő középkori magyar nyelvű kódexek azon imádságait vizsgálom, amelyeket a kódexek használóinak úrfelmutatáskor, áldozás előtt, közben vagy után kellett mondaniuk a bevezető rubrikák vagy a zárlatok tanúsága szerint. Egyrészt a szövegek forrásaival (*Antidotarius animae* és *Hortulus animae*), esetleges funkcióváltásaival, másrészt a másolók és felhasználók szerinti megoszlásával fogok foglalkozni.

KOVÁCS Eszter, tudományos munkatárs, Országos Széchényi Könyvtár

Biblikus cseh nyelvű liturgikus népénekek az Eucharisziáról és az Úrvacsoráról a 17. századi magyarországi énekeskönyvekben

A legfontosabb biblikus cseh nyelvű énekeskönyvekben (*Cantus Catholici*, *Cithara Sanctorum*, A. Plintovic: *Písničky duchovní* etc.) kiemelt fejezetet szentelnek az Oltáriszentségről, illetve az Úrvacsoráról szóló énekeknek. Előadásomban szeretném feltárni ezen szövegek forrásait, és bemutatni a cseh és magyarországi, katolikus és evangélikus énekeskönyvek ilyen témájú énekei közt fellelhető átfedéseket.

LIPP Mónika Mária, PhD, művészettörténész

Szent remeték lelki tápláléka

A világtól elvonultan, magányosan élő szent remeték imádsággal, elmélkedéssel és böjtöléssel töltötték napjaikat. Fennmaradt ábrázolásaik közül az előadás azokra a festményekre és metszetekre koncentrál, melyek témája a szent remeték és az életük egy szakaszában remeteként élő szentek (Szent Jeromos, Szent Mária Magdolna) áldozása. Az Oltáriszentség égi segítséggel jutott el a remetékhez, például Egyiptomi Szent Máriához, akit az egri betegápo-

ló irgalmas szerzetesek rendházában, egy ablaktáblára festett meg Huetter Lukács a 18. század közepén.

MACZÁK Ibolya, tud. főmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

Miskolci minoriták az Oltáriszentségről

Tervezett előadásom tárgya egy kéziratos, Oltáriszentségről szóló egyházi beszéd, melynek keletkezése és (véltetően) több ízben is elhangzott szóbeli változata is egyaránt a miskolci minoritákhoz kötődik. Szövegalkotását tekintve éppúgy megtalálhatók benne – a 18. századi prédikációs gyakorlatnak megfelelően – Pázmány Péter műveinek vonatkozó szövegrészei, mint a minorita szöveg hagyományhoz köthető, hasonló alkalomra írt szentbeszédnek szó szerint átvett mondatai. Munkám során részletesen elemeztem a prédikáció szövegalkotási eljárásait, ismeretlen kompilátorának rekonstruálható munkamódszereit.

MEDGYESY S. Norbert, egyetemi docens, PPKE BTK

A Kájoni-Hymnarium Eucharisztia-énekeiről

Az előadásban megvizsgáljuk, hogy a Kájoni János által 1659 és 1677 között papírra vetett *Hymnarium* (Latin–magyar versgyűjtemény) Oltáriszentség-énekei közül melyiket fordította magyarra az erdélyi ferences egyházzenész. Általánosan alkalmazott vagy ferences forrásokból való költemények voltak ezek? A *Hymnarium* énekeinek nagy része Jodocus Clichtoveus *Elucidatorium Ecclesiasticum* (1516, 1521) kiadványát követi; igaz ez az eucharisztikus himnuszokra is? A Kájoni gyűjteményében található Eucharisztia-himnuszok és más költemények közül melyik ének és milyen formában található meg a 17. századi, székelyföldi kéziratos források, a csíkszentkirályi *Petri András-énekeskönyv* (1630–1631), a felső-háromszéki *Czerey János-énekeskönyv* (1634–1651), a gyergyói *Pálfi Márton-énekeskönyv* (1676 előtt) és a *Mihál Farakas-kódex* (1673–1699) lapjain? Végül: a kéziratos *Hymnarium* fordításai közül a *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676) gyűjteményben melyik szöveg és milyen változatban látott napvilágot – immár nyomtatott formában?

MUNTAGNÉ TABAJDI Zsuzsanna, doktorandusz, MTA BTK Néprajzi Intézet

Úrvacsora a 18. századi nógrádi evangélikusok vallási életében

A 18. századi Nógrádi Evangélikus Egyházmegyéhez tartozó falvakat jórészt a század elején betelepült szlovákok lakták. Ezek a falvak felekezetiileg megosztottak voltak: részben evangélikus, részben katolikus népesség élt a településeken. A vegyes felekezetű közegben érdekes vizsgálni az egyes falvak vallási életét, a felekezeti keveredést, a papok és lelkészek különféle egyházi szolgáltatásait. Különösen azokban a falvakban izgalmas ez a vizsgálat, amelyek mindkét egyházszervezeten belül filiák voltak. Milyen nyomai vannak ezen falvak forrásaiban az evangélikusok úrvacsorai szokásainak? Milyen sűrűn jutottak úrvacsorához a filiákban élő hívek? Vajon milyen mértékben volt fontos az egyes gyülekezeteknek az úrvacsora? Előadásomban ezekre a kérdésekre kísérek meg válaszolni.

NAGY Levente, tanszékvezető, ELTE BTK, Román Filológiai Tanszék

A kenyértől az ostyáig: A kálvinista és a katolikus unió hatása a román pravoszláv úrvacsoratan-ra a 16–17. században

Előadásomban a 16–17. században megjelent vagy kéziratban maradt román kálvinista, pravoszláv és unitus katekizmusokban, énekeskönyvekben és prédikációs kötetekben található, az úrvacsora kérdéséről szóló részeket szeretném bemutatni. A reformátorok (pl. Melancthon, Martin Crusius, David Ungnad, Primoš Truber) már a 16. század végén felfigyeltek arra, hogy a keleti ortodoxok, a katolikusoktól eltérően, kovászolt kenyeret használnak az úrvacsoraosztás során. Az erdélyi kálvinista egyházi vezetés nem szólt bele a románok úrvacsoraosztási gyakorlatába, elsősorban azért, mert Geleji Katona Istvánnal az élen úgy

tartották, hogy az úrvacsoratan nem az üdvösség eléréséhez szükséges közönséges hitágazatokhoz (articuli catholici), hanem az emberi találmányokat tartalmazó teológiai hitágazatokhoz (articuli theologici) tartozik, melyek nem szükségesek az üdvözüléshez, ezért vitatkozni is lehet róluk, és megengedhetők az eltérő vélemények is. Ezzel szemben a 17. század végén a katolikus unió során az egyik legfontosabb elvárás lett a római katolikus vezetők részéről, hogy az unióra lépő románok elfogadják azt, hogy az áldozást csak ostyával (kovásztalan kenyérrel) lehet végezni.

PETRŐCZI Éva, ny. intézetvezető, egyetemi docens, KRE BTK

„Az Úr Vatsorájának méltóságos vóltárul”

Előadásom témája a puritán prédikátor-írók úrvacsora szemléletének, -értékelésének bemutatása. A bevezetésben érintem a téma gazdag angolszász szakirodalmát, s olyan, világhírű szerzőket, mint a szigorú John Knox és a szelíd, képalkotásaiban gazdag Thomas Watson. Előadásom középpontjában azonban a legnevesebb magyar puritán szerző, Medgyesi Pál *Praxis pietatis* című művének nagy ívű úrvacsora-fejezete áll, ezt, ha vázlatosan is, de összevetem forrása, Lewis Bayly *The Practice of Piety*-jének vonatkozó részével.

PROKOPP Mária, professor emeritus, ELTE BTK

Az Eucharisztia őrzése és ábrázolása a hazai képzőművészetben a 16–18. században

Az előadás bevezetőben utal a középkori gyakorlatra. A fali fülke ráccsal a negyedik lateráni zsinat (1215) után vált általánossá. A későgótikában a 15. században a szentélyben a fal előtt álló toronyszerű gótikus építészeti alkotás gazdag szobordísszel (Kassa, Lőcse), Itáliában reneszánsz falifülke ill. magas fali építmény (Firenze, S. Lorenzo, *Desiderio da Settignano*). A 16. század első felében: reneszánsz fali építmények vagy falifülke (Pest, belvárosi plébániatemplom, két tabernákulum a főoltár két oldalán az Eucharisztia és a szent olaj részére; Pécs, székesegyház, Szatmári György pasztoforiuma; Tereske, Nógrád megye). A tridenti zsinat (1545–1563) után a főoltár menzájának a közepére kerül. A barokk példák közül Eger jezsuita templom főoltára (1772) behatóbb bemutatása. Festészetben Leonardo, *Utolsó vacsora*; Raffaello, *Disputa*; Vatikán, *Stanza della Segnatura*, 1508–1512; Raffaello, *Bolsenai mise* (Vatikán); Tintoretto: *Utolsó vacsora*, 1570; Caravaggio: *Emmauszi tanítványok felismerik Jézust a kenyértörésben*.

SIPOS ENIKŐ, restaurátor művész, Magyar Nemzeti Múzeum

A miseruha formájának változásai

Az Oltáriszentség bemutatásakor használt miseruhák szabásának alakulásáról, díszítésmódjáról szólok. A középkori kézművesek munkamódszereit, modellrajzok, mintakönyvek használatát egyházi és múzeumi gyűjtemények paramentumaival illusztrálom.

SZABÓ Ferenc SJ, Távlatok-online, főszerkesztő

Az Eucharisztia Pázmány Péter életművében: A grazi latin Eucharisztia-traktátustól a Kalauzon át a Prédikációkig

Az Eucharisziáról szóló grazi latin traktátus (OO VI, 47–188) tovább él a *Kalauz* XI. könyvében; innen pedig tovább került az *első úrnapi prédikációba*. (Lásd Pázmány saját vallomását: ÖM VI, XXII.) E beszédben (sőt már a *Kalauz* egyes szakaszaiban is) visszacseng a fiatal Pázmány Eucharisztia iránti áhítata. Hatott rá a Szent Ignác által is kedvelt mű, Kempis Tamás *Krisztus követése*, amelyet magyarra fordított, és (bernáti) misztikájáról tanúskodik *Imádságos könyvének* számos általa szerkesztett miseimája.

SZÁDOCZKI Vera, tud. segédmunkatárs, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

Oltáriszentségi énekek a 18. században

A 18. század legvégén megjelent énekeskönyvekben megnőtt az oltáriszentségi énekek száma az előző század azonos témájú énekeihez képest. Az előadás ezt a változást járja körül. Megvizsgálja, mi változott a 18. századi énekeskönyvek Oltáriszentség-énekeiben a korábbi énekeskönyvekéhez képest. Magyarázatot keres arra, miért szaporodhattak meg az Oltáriszentség-énekek, van-e köze ennek uralkodói vagy egyházi rendeletekhez, vagy az Oltáriszentség-társulatok elterjedéséhez, a társulati imakönyvekből kerültek-e be énekek a hivatalos énekgyűjteményekbe.

SZÉKELY Gábor, PhD, történész, művészettörténész, Kecskemét

„lelki élelmekre nézve ... Nintsen mit enniek”: Devóció és disputa Telek József kecskeméti úrnapi prédikációiban

Telek József ferences szerzetes a barokk kori katolikus hitbuzgalmi irodalom jelentős alakja. Az 1760-as években Kecskeméten elmondott és nyomtatásban is megjelent szentbeszédekben az Oltáriszentségről elmélkedik, a protestánsokkal vitatkozva. A polemikus úrnapi prédikációk a katolikus templom falain kívül, a kétfelekezetű város piacán hangzottak el, a református lakosság meggyőzésére is törekedve. Az ízes nyelvezetű szövegeket érvei alátámasztására gazdag bibliai és történeti példaanyaggal látta el. Ez utóbbi egyház- és helytörténeti szempontból is különösen értékes, mivel számos adalékot tartalmaz a kecskeméti felekezetek történetéről és korabeli viszonyukról. Egyúttal a 18. századi ferences történetírás módszereinek is jó példája, mely a történeti kutatások eredményeit a prédikáció műfaját felhasználva népszerűsítette.

SZELESTEI N. László, professzor emeritus, PPKE BTK

A szentmise a 17–18. századi Magyarországon

Az előadásban arra keresem a választ, hogy a barokk kori hívő mennyit érthetett meg a latinul celebrált szentmiséből. A híveknek évente több mint félszázszor kötelezően szentmisét kellett „hallgatnia”. A katekizmusok, prédikációk, a liturgikus és paraliturgikus alkalmak az alapismereteket bizonyára megadták, de az ismételt élmény, a fenséges külső mögötti misztérium megélése az áldozatba való aktív bekapcsolódástól függ. Milyen segítséget nyújtott ehhez a püspök és a pap, mennyiben segítették ezt az általuk szorgalmazott imakönyvek?

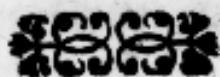
SZOLNOKI Zsolt, doktorandusz, PME BTK IDI

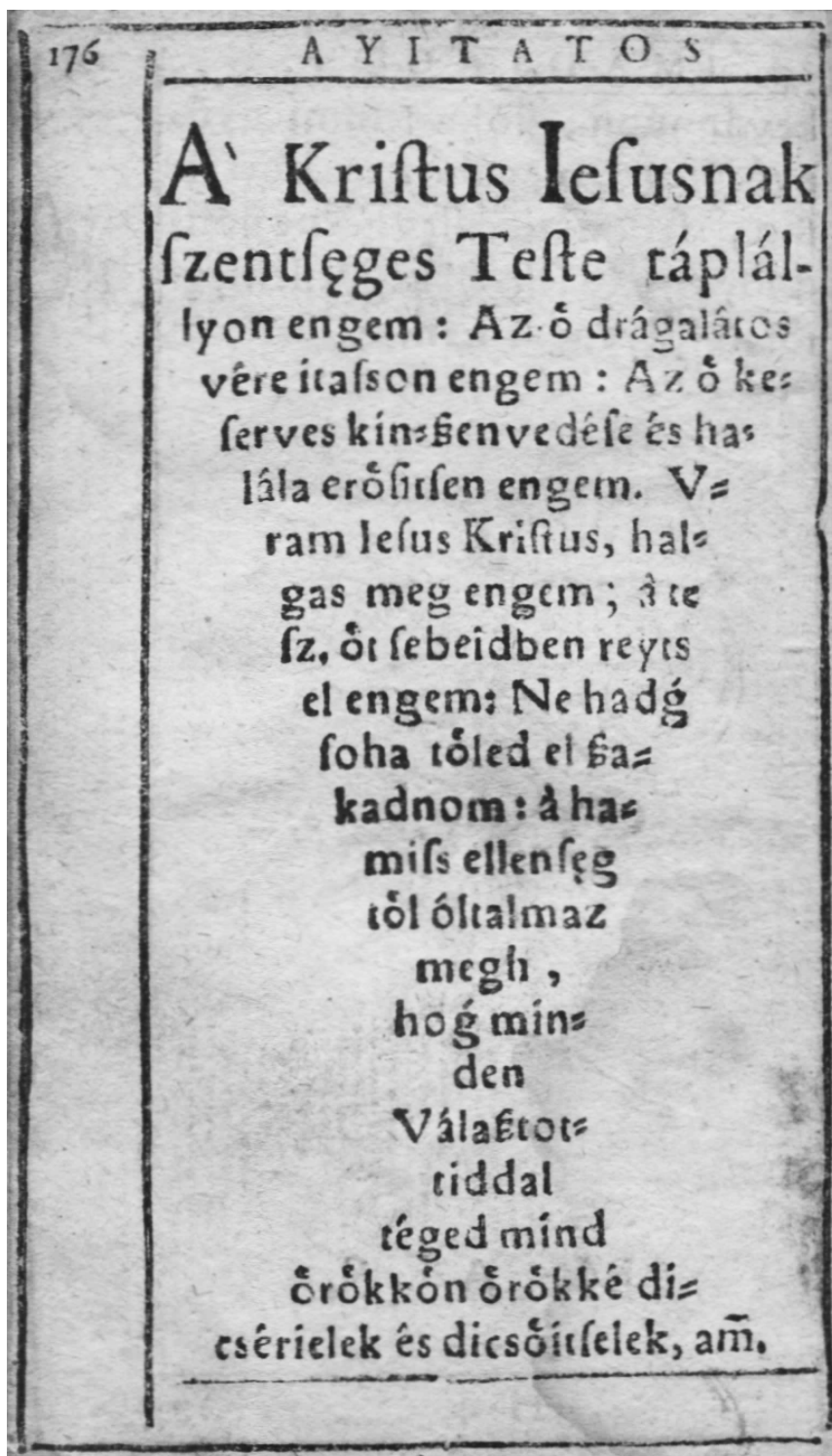
Kecskeméti C. János transzszubsztanciációról szóló prédikációja

Kecskeméti C. János különös figyelmet fordított az úrvacsoratanra: 1622-es *Az papistak között es mi közöttünk, vetelkedesre vettetet, három fő articulusokról...* című prédikációs-kötetében nem kevesebb, mint hét prédikációt szentelt a téma minél teljesebb kifejtésének. Előadásomban a hetedik prédikációban tárgyalt transzszubsztanciációval kapcsolatos tanításainak, nézeteinek ismertetésére vállalkozom. Ezen túlmenően vizsgálom, hogy a szentbeszéd összeállításakor Kecskeméti C. hogyan támaszkodott William Perkins *Catholicvs Reformatvs* című vitairatára, melyet jól ismert, hiszen annak 1620-ban, nyomtatásban megjelent magyar fordítását maga készítette el.

Uram Jesus Christus, a' te Szent Tested, mellyet én méltatlan szolgád hozzám vészek, ne légyen nékem ítéletemre, és kározzatomra: hanem, a' te kegyeslégedből, őrzője légyen testemnek lelkemnek, orvos-sága légyen minden betegségimnek: Ki élsz, és uralkodol, az Atya és Szent Lélek Isten-nel egyetemben, most, és örökkön örökké. Amen.

URAM, NEM VAGYOK MEL-TO, hogy bé-jőj hajlékomba: de csak parancsolly a' te szent igéddel, és meg-gyógyúl az én lelkem, *Es ezt mellyed vervén, három-szor, vagy többször, mondgyad. Es ez után imi-gyen könyörögg:* Kezedbe ajánlom, én Meg-váltó Istenem, az én lelkemet. Eőrizz en-gem, én igaz Pásztorom: Gyógyíts-meg engem, én igaz Orvosom: Vezérelj en-gem, én igaz Utam: Táplálj engem én igaz Kenyerem. Az Ur JESUSNAK Szent Teste vére, óltalmazza-meg lelkemet, az örök életre. Amen:

Loyolai Szent Ignác imája evangélikus imakönyvben

Madarász Márton,
Eperjesi magyar ecclesia minden-napi felfegyverkedése,
Lőcse, 1629.

